

ERDÉLYI MÚZEUM

XII. kötet.

1895.

II. füzet.

Felméri Lajos.

(Emlékszed. ¹⁾)

I.

Ápril 17 én lesz egy éve annak, hogy Felméri Lajos Székely-Udvarhelyt elhantolta szeretett atyjának egyszerű koporsóját. Néma bánattal, megtörten tért vissza övéi közé. Ám de le sem törölköztet szeméből a könnyt, már leánykájának (Irény) betegágya mellett virasztott . . . hiába virasztott, a szeretett gyermek május 6-án elhunyt, s kis koporsója a ravatalra került.

Mikor meglátogattam a gyászba borult családot, s a bánatos apa könnyes szemekkel hálásan megszorította kezemet, éreztem, hogy a kéz lázas. Felméri ekkor már beteg volt. Lánykáját ki sem kísérhette a temetőbe . . . ágyba került. A kór nagyobb és nagyobb erővel támadott, az elesigázott szervezet pedig napról-napra vesztett ellenálló képességéből s bár kezdettől fogva kizártuk a szerencsétlenségek oly hosszú sorozatát, a szenvedések és a csapások oly gyors egymásutánját egy családdal szemben, a mely annyi munka és annyi törődés után csak jókat várhatott, egy időn túl mégis megadással voltunk kénytelenek foglalkozni a catastropha eshetőségével, a mely 1894. május 22-én déli fél egy órakor, fájdalom, be is következett. Alig egy hónap alatt *egy* családból kidőlt a *nagyapa, apa és gyermek.*

Felméri Lajos meghalt!

Mikor az egyetem épületére felhúzták a gyászlobogót s a sajtó világga vitte a megrendítő hirt, csak akkor bontakozott ki a maga egyszerűségéből a valódi alak, a magas röptű szellem; csak akkor

¹⁾ Felolvastatott az Erd. Irod.-Társaság idei január 27-én tartott disz-
ülésében.

nyilalt végig a nagy veszteség tudata. Mert a míg élt, ő semmit sem követelt; sok érdemeinek semmi elismerést; fárasztó munkáinak semmi dícséretet; nagy tudományának semmi becsét; a míg élt, nem úgy élt, mint a piacz közepén áruló kúfár, a ki minden portékáját kirakja, hogy a járókelők lássák, hanem úgy élt, mint a kagyló, a mely a maga drága gyöngyeivel a világ előtt nem hivalkodik.

Elhunytával nem csak az az egy tátongó űr támadt, melyben ott a temető szélében koporsóját behantoltuk; a nagy veszteséget nem csak a meg nem vigasztalható család érezte és érezi, hanem érezte első sorban a Kolozsvári Kir. Tudomány-Egyetem, a melynek egyik nagyhírű tanára, disze, büszkesége és a folyó tanévre megválasztott *Rector Magnificusa* volt, a magyar neveléstudomány, a melynek irányt adott, s a melynek fundamentumát a nemzeti őserőre, a nemzet meghamisítlan karakterére fektette; érezte az erdélyi m. Közművelődési Egylet, a melynek örökös dísz-, s directoriumának állandó tagja volt; az Erdélyi Múzeum Egylet választmányára és sok más intézet és egyesület — éreztük és érezzük mi mindnyájan itt az Erdélyi Irodalmi Társaságban, a melynek kezdetől fogva kiváló buzgalmű alelnöke és derék munkássa vala.

A vesztés felek mindenike ott volt a temetésen; koporsóját elhalmozták koszorúkkal, sirjánál őszintén gyászoló és dicsőítő beszédeket mondtak el; a szemek sem maradtak könny nélkül; Irodalmi Társaságunk koszorúja is ott pihent a szeretett alelnök koporsóján; a tátongó sir előtt, *Finály* Henrik dísztagja által, méltó módon búcsúzott el a kedves halottól, munkás alelnökétől és »most egy év mulva, midőn Társaságunk nagy halottjának emlékét megújítja, újra fájdalomba merülve, azt sirassuk-e, a mit halálával veszítettünk, vagy az enyhület nyugalomával emlékezve, arról elmélkedjünk, a mit nyert az oly gazdag étellel a nemzet?«¹⁾

II.

Ki volt Felméri Lajos?

Szegény székely szülők gyermeke, született 1840. szeptember 29-én Székely-Udvarhelyt; gondos nevelésben részesült; a szülők

¹⁾ *Gyulai* Pál Emlékbeszéde Eötvös József felett, a Kisfaludy-Társaság 1872. február 11-ki ülésén.

a szeretet egész melegével csüngtek a szép reményű gyermekén, a ki a székely-udvarhelyi református gimnáziumnak allandóan kitűnő növendéke volt. A gimnáziumot szülő városában végezte; nevelő lett gróf *Haller* József családjánál, elvégezte egyúttal az erdélyi református kollégiumokban akkor rendszeresített philosophiai két éves tanfolyamot is, a mely körülmény életpályájára döntő befolyással bírt. Ettől fogva idejét a philosophiai tanulmányokra szentelte.

1862. év őszén Sárospatakra ment, hogy *Erdélyi* János bölcsészeti előadásait hallgassa. A kiváló tudós a jelentkező ifjút sok figyelembe részesítette, ajánlatára Szathmári Király Pál akkori borsodmegyei alispán egyetlen fiának nevelője lett, mely állomás az Erdélyi házánál való lakással és ellátással volt egybekapcsolva. A fogékony ifjúra rendkívüli hatásu volt a nagyműveltségű tanárral való érintkezés s jöllehet 1863 őszén növendékével Budapestre ment, Erdélyivel való levelezése ez utóbbinak haláláig meg nem szakadt. Budapesten a protestáns theologiai főiskolában Molnártól és Ballagától hallgatta a philosophiát s egyszersmint a tudomány-egyetem bölcsészeti karának is rendes hallgatója volt. A három évi egyetemi, illetőleg két évi theologiai tantolyam végeztével 1866. év őszén külföldi egyetemekre ment, beútaza Angolországot és Skóciát; Edinburgban félévig hallgatta az egyetemen *Masson* irodalmi előadásait. 1867. tavaszán beútaza a Skót felföldet, a nyári félévre a jénai egyetemre ment, a hol Fischer Kunó hallgatója volt. Ugyancsak e nyáron útaza be Franciaország egy részét, Schweitzot és Felső-Olaszországot.

»Schweitzot, bizony, az apostolok lovaival útaztam be, — mondá — mert akkor a pénzt, ép úgy, mint most, nem a szegény székely tanulók számára verték a pénzverdékben; ebédünk a zsemlye, italunk a patak friss vize; vánkosunk gyakran a szikla, takarónk a csillagos ég, a vacsorát elengedhettük magunknak, kárpótolt a természet, a melynek szépségei még a gyomrot is lebilincseltek.»

Az 1867—8. nyári félévet részint a heidelbergi, részint a thübingi egyetemen töltötte, a hol Vischer és Köstlin széptani előadásait hallgatta. 1868-ban az elhunyt Erdélyi János helyére, a sárospataki tanszékre hívták meg rendkívüli tanárnak, 1869-ben már rendes tanár lett. A tanítvány tehát mesterének székét foglalta el

és azt derekasan be is töltötte. 1871-ben megnyitotta a főiskolai aesthetikai múzeumot, melynek érdekében nagyobb utazásokat tett. Így az 1869-ki év nyarát Bécsben töltötte, a képtárakat tanulmányozta. 1870-ben pedig a főiskola költségén Róma és Nápoly képtárainak tanulmányozásában három hónapot töltött el. A kolozsvári Tudomány-Egyetem felállításakor 1872-ben a nevelés-tudomány rendes tanára lett. Az 1879—80. iskolai évben a vallás- és közoktatási magyar királyi miniszter megbízásából Angolországban tett nagyobb utat, a hol a közoktatásügyet tanulmányozta. 1890-ben Párisban találjuk, kormányi megbízásnál fogva két hónapon át tanulmányozta a francia és egyáltalában a műveltebb nemzetek tanügyi viszonyait és állapotait a világ-kiállításon.

»Barátom, írta 1890. szeptember havában írt levelében, szeretném ha négy szemem és négy lábam volna, hogy mindent meg-lássak és mindenüvé elérjek; a nap pedig oly végtelen rövid, hogy boszszankodom a természet ezen berendezkedésén.« E sorok mélyen jellemzik a fáradhatatlan, a lelkiismeretes munkást. Az egyetem bölcsészeti kara 1880-ban tisztelet. doctori oklevéllel tüntette ki; 1882-ben az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság elnökévé neveztetett ki; 1885-ben a tiszta-melléki ref. tanári egyesület választotta tiszteleti tagnak; 1885-től az Emke megalkotásában vett tevékeny részt, elnöke volt az alapszabályokat készítő bizottságnak, 1888. óta direktorium és 1890. óta tiszteleti tagja. 1886-ban az Erdélyi Múzeum bölcsészeti szakosztályának alelnöke, a helybeli mintaszerűen vezetett állami tanítónő-képezde igazgató-tanácsának nélkülözhetetlen tagja; 1891-ben a német Comenius-társaság választotta rendes tagjának, ezeken kívül számos tanító-egyesület sietett nevét tiszteleti tagjainak sorába igtatni. A kolozsvári Tudomány-Egyetem bölcsészeti karának 1882—3. tanévben dékánja, a következő évben prodekánja volt. Ide tartozik és megemlítem, hogy kétszer volt a Magyar Tud. Akadémiának tagjelöltje. A tudományos testület figyelme tehát feléje is irányult. A választásoknál azonban kisebbségben maradt. Mikor jelölése érdekében harmadszor is mozgalom indult és megválasztása kilátásba helyeztetett, tiltakozott ellene, kijelentvén:

»A tudományosság terén nem ismerem el a pajtáskodást. Én ma is az vagyok, a ki két évvel ezelőtt voltam. Nagyrabecsülöm a tisztelt Akadémiát és szerettem volna is bizalma folytán az oly díszes

társaságnak tagja lenni. De már nem érezném jól magamat benne, há tolkodásnak látszó harmadszori jelöléssel jutnék tagjai sorába. < Igy akadémiai tagsága végképpen elmaradt. Talán első sorban kellett volna megemlékeznem a legnagyobb kitüntetésről, a mely Felmérit érte, s ez az, hogy a kir. Tudomány-Egyetem rektor-választói mult május havi ülésükből egyhangú bizalommal és szeretettel őt ültették a rektori székbe. Mikor előlegesen az el-, vagy el nem fogadás felől puhatolóztam nála, azt a választ nyertem:

>Szeretném kartársaim bizalmát és szeretetét elválasztani a dignitástól, a mit csak azért fogadnék el, mert annak a bizalomnak a kifolyása, a melyet nagyra becsülök. Ám ha ki kell üríteni e pohárt, megteszem, hogy a bizalmat kicsinyelni ne látszassam.<

Megválasztatásáról azonban már csak a halálos ágyán értesült, mikor már örülni a bizalomnak nem tudott.

Irodalmi Társaságunk alelnöki székét 1888. november 10-től fogva tölti be, az alakuló közgyűlés bizalma őt bizta meg e tiszttel, a melynek haláláig kiváló buzgalommal felelt meg.

Ime a sablonszerű életrajzi adat-halmaz. Láttunk benne egy kitartó küzdelmet, egy kitűzött czél felé való törekvést. Munkát munkára halmozott; mint a szorgalmas méh, gyűjtött télire, hogy munkájával a köznek később használhasson. Felméri nem úgy tanult és nem úgy utazott, mint sok más, a kik hónapokig hajóznak a tengeren, és meg nem kóstolják a tenger vizét. Ő szakkörében mindent megvizsgált, mindent feljegyzett, ezen töméntelen jegyzetben vannak lerakva későbbi neveléstudományi munkáinak fundamentumai.

Családi viszonyairól sem szabad megfeledkeznünk. Atyja Felméri Imre, anyja Bodrogi Borbára. Szerető édes anyját 1867-ben vesztette el, mikor ez kész fiában méltán gyönyörködhetett volna. Mikor egyetemi tanárként Kolozsvárra került, csakhamar megismerkedett a jeles református kollégiumi tanár, Fekete Mihály özvegyével, *Török* Borbárával, a kit a gondviselés sok jó lelkitulajdon mellett, kiváló szépséggel is megáldott. Az 1872. október havában megkötött frigy igen boldog volt; a gyermekek: *Margit*, *Lajos*, *Ilona* és *Miklós* igaz szülői szeretetben nevelkedtek fel; sajnos, hogy a derék nő tizenegy év múlva, 1883. május 27-én, életének 38-ik évében elhunyt, maga után hagyván a megárvult családot, a mely hiában

várta vissza szerető őrző angyalát, a gondos, jó anyát. Felméri sokáig gyászolt; 1884. december 26-án elvesztette *Miklós* fiát is és ezzel lelkében meg lett alkotva a triász, a szentháromság, ennek ajánlotta legnagyobb munkáját, a »*Neveléstudomány Kézikönyvét*« (1890.) ezen szavakkal:

»*Három drága lélek, anyám, feleségem és kis fiam te-lejthetetlen emlékének.*«

Az özvegység keserű éveiben a gyermekek nevelési munkáját, gondját nem csekély mértékben könnyítette meg özvegy *Török Sámuelné Petre* Borbára, a derék nagyanya, a ki a szépen fejlődő gyermekek iránt érzett nagy szeretettől ösztönöztetve, nem egyszer unszolta a gyermekek jövője miatt aggódó atyát újabb házasságra.

Felméri 1891-ben házasodott meg másodsor. Második neje, *Sándor* Emilia, azok közé a nők közé tartozott, a kik igaz anyai melegséggel igyekeznek a mostohákkal elfelejtetni az árvaságot. A család ismét boldog volt; az új fészekben ismét öröm támadt; a megelégedés újabb tanyát vert Felméri lelkében, milyen szomorúság, a fészek, mint láttuk, csakhamar feldűlatott, s a boldogság, a mely tegnap még ott csillámlott minden arczon, szétfoszlott, eltűnt, fájdalom, örökre!

Ime Felméri élete! tele küzdelemmel, munkával; az örömből kevés, a szomorúságból sok. A vihar akkor törte le, mikor a hangya szorgalommal összegyűjtött kincsek a nemzet szellemi vagyonsodására jobban és jobban lettek volna értékesíthetők.

III.

Pillantsuk át szellemi hagyatékát is.

Felméri Lajos olyan tudomány-körben mozgott, a mely a túltermelést kizárja. Neveléstudományt nem lehet írni sablonok szerint. »A neveléstudomány feladata, mondja Felméri, megtanítani az új nemzedék leendő nevelőjét, hogy működése sarkpontját ne elavúlt dogmákban, hanem az ifjú természetében és a nemzeti jellemben keresse.«¹⁾ A Felméri által így körvonalozott feladat sok megfigyelést, nagy tudást és egészséges judiciumot követel. Szükséges, hogy az ilyen paedagogus megismerkedjék az emberiség művelődésinek

¹⁾ Neveléstudomány Kézikönyve, Előszó.

egész történetével, a neveléstudomány összes eredményeivel, ez a nagy tudás; rá kell tennie kezét a szeme előtt fejlődő nemzedékek üterére; meg kell vizsgálnia a nemzet belső alkotását, szervezetét; felbonczolnia a szívet, az érzést, a hajlamot, az erőt, a szellemet, a melynek paedagogusa akar lenni — ez volna a megfigyelés, a nagy tudás alkalmazása; és tudnia kell helyesen itélni azokban, a miket lát és a miket megfigyel. Hogy a paedagogus mindezeknek a birtokába juthasson, oda igen sok idő szükséges. Ezen idő alatt alkotásra képtelen. Hiában van meg a tudás, a sablonok egyszerű ismerete; hiába utazunk, hiába ismerkedünk meg az idegen népek neveléstudományi vívmányaival, mert ha rá nem tesszük kezünket a nemzet üterére s meg nem figyeljük a nemzet individualis természetét, tudásunkkal csak rontunk egy szerkezeten, a melynek működését nem ismerjük; vagy csak registrálunk eredményeket, a mások megfigyeléseit, a mi nem a mi munkánk, a mi tapasztalatunk, de nem a mi érdemünk sem. Szolgái leszünk a mások tudásának és így sokat csalódhatunk. A jó paedagogus szintén gorcsóvel, bonczkással dolgozik. Tudnia, látnia, itélnie kell. A meg-megújuló nemzedékek új meg új hibákban, bűnökben, erkölcsökben és érényekben növekedik fel. Ha elmulasztja megfigyelni az állapotokat, örökre elmulasztott mindent, mint az az orvos, a ki betegénél a kór lefolyását minden pházisában meg nem vizsgálván, elmulasztott olyant valamit, a milyent többé látni nem fog, mert egy betegség sem egyforma lefolyású. Nagyot hibázik az, a ki idegen sablonok szerint akarja nevelni a magyart. A ki például német mintával, a német szervezetre illő és a német természetből kifolyó neveléstudományi dogmák alapján akarja a magyar ifjút kinevelni, az megront egy őserőt, egy őstermészetet; nem nevel belőle sem németet, sem magyart, hanem olyan valamit, a miből ismét nem lesz sem német, sem magyar. A ki a francia nevelést az angolba akarja beoltani, két természetére, hajlamaira nézve egymástól annyira elütő nemzet, mintha csak azt akarná, hogy az almafa körtéket teremjen. Igaz is, vannak a neveléstudománynak, mint magának a nemzeteknek, általános jellemvonásai. De a ki egy nemzetnek az ifjúságát veszi nevelése alá, az legyen tisztába annak a nemzetnek a természetével és azzal, hogy voltaképpen mit akar belőle felnevelni! Botorság volna fel nem használni, számba nem venni a neveléstudomány

eredményeit, a melyekhez más művelt népek annyi megfigyelés és kitartó munka után jutnak, de még nagyobb botorság a talajba oly növényeket ültetni, oly magokat elvetni, a melyek abból a talajból nem táplálkozhatnak és ki nem fejlődhetnek.

Felméri 1890-ben adta ki ¹⁾ „Neveléstudomány kézikönyvét.“ A nevelés elmélete, mint inductív tudomány — szerző maga constatalja — ²⁾ abban szólalt meg magyar nyelven először. E művében mindenek előtt arra az örökké mozgó, ezernyi-ezerféleképpen alakuló és változó tényezőre fordította figyelmét, a melyet *elmének*, vagy *léleknek* hívnak. Bevezeti az olvasót abba a lélektani laboratoriumba, hol oly édesen esik megfigyeléssel, tölteni az időt. Saját gyermekszobájában tett megfigyeléseiből indulván ki, célja volt a neveléssel foglalkozókat arra serkenteni, hogy megfigyeljék a gyermeket, kinek mysterium a világ, de a ki ránk nézve szintén egy kis mysterium. A deductio szószólóinál nem a gyermeki természet a fő, hanem valamely kész tantétel vagy tárgy, például míg Felméri a testi nevelésben a gyermek természetes vágyaiból kiindulva vizsgálja, hogy melyik mozgás felel meg az izom, a csont és idegrendszer fejlődésének: a dogmák hívei a tornából indulnak ki s a nyújtót tartván szem előtt, utóljára elhiszik, hogy a növendék teste van a tornáért és nem megfordítva; míg az értelmi nevelésben ő elsőbbben a gyermek töredékes figyelme, tapogatózó képzelete és nyelv próbálgatásai méreteiből, az erkölcsi nevelésben aesthetikai, vallásos és erkölcsi érzékenységből indul ki, keresi a hozzájuk alkalmazkodás útjait: a dogmatikusok didactikai tételeik rámájára húzzák a gyermek lelkét, mint a hogy testét a nyújtóra húzták Ezek volnának Felméri nagy munkájában az alapelvek.

Oly országban (Angolország) tevéen megfigyeléseket, a melyben sokat adnak a testi és a szellemi épségre, a nálunk elhanyagolt testi nevelés érdekeinek valóságos apostola volt, a ki a testi és a szellemi munka egymáshoz való viszonyát, azoknak nagy kérdéseit oly szakszerűen tárgyalta.

A nagyszabású munkát Felméri a M. Tudományos Akadémiához nyújtotta be kiadás végett. Egy fél év eltelt, míg annak csekély

¹⁾ Kolozsvárt, Ajtai K. Albertnél.

²⁾ Előszó.

részét átnézték. Félvén, hogy az így nyilatkozó késedelem a munka kiadását esztendőkre visszavetheti, a munkát visszavette, és 1890-ben kiadta a saját költségén.

A nemzet, mely Felméri ezen nagy alkotásában új dolgokat látott, az 1000 példányban nyomtatott munkát csakhamar elkapkodta, a második kiadás 1200 példányával együtt.

Angolországi tanulmányairól két kötetben számolt be hazájának. 1881-ben adta ki „Az iskolázás jelene Angolországban“ (Budapest 1881) című nagy művét, a mely nélkülözhetetlen mindazokra nézve, a kik a közoktatás kérdéseivel foglalkoznak. A két kötet Trefort Ágoston akkori közoktatási miniszternek volt ajánlva.

Ezek volnának Felméri Lajos nagyobb munkái. Szere-száma nincs azonban azon kisebb-nagyobb tanulmányainak, a melyeket az Erdélyi Múzeum-Egylet bölcsészeti szakosztályának folyóiratában, a tanügyi szaklapokban, a napi sajtóban közre adott. Kiváló becsesel bír a Magyar Polgár 1883. évfolyamában kiadott „*Nőnevelésünk bajai és társas életünk*“ című értekezése,¹⁾ a melyben a nő szereplését a társadalomban s leánynevelési rendszerünket bírálja meg.

„A magyar nő — mondja Felméri — a honfoglalás kora óta egészen a közel mult időkig, az egyszerű kunyhóban úgy, mint a fényes palotában, mindenekelőtt az anyai hivatásnak kívánt megfelelni. Működését a családi otthonban találta és ez az otthon egyzersmind a nemzeti jellem műtaragó terme és szövőszéke volt.“

Ma „ha a férfiak politikai szereplésük által a haza oszlopaivá, hazafiakká válnak, — folytatja — miért ne lehetnének ők analog működés útján honleányokká? A nő-egyletekben nem az anya a nő ideálja, hanem az okvetlenül szereplő honleány, a ki mindennap jobban és jobban ellejleti azt a nagy igazságot, hogy a legigazibb nőegylet a ház.“

„Sajátszerű ironiája a sorsnak, hogy míg apa és anya a társadalomban bizonyos zajt ütnek, addig gyermekeik otthon szellemileg és erkölcsileg szívzaggató csöndben éheznek.“

A gomba módra szaporodó különféle nőegyleteket a család „*kitelepítő intézetei*“ -nek nevezi.

¹⁾ Megjelent külön lenyomatban is ugyan abban az évben.

A mai kor Felméri szerint is másnemű anyákat kíván ugyan, mint a múlt, olyanokat, a kik gyermekeik erkölcsét és jellemét szőni és építeni tudják, kik férjöknek művelt társai tudnak lenni, s helyettük, ha kell, a család kormányzását is kezükbe tudják venni. Ám de ezt nem lehet leányainknak megadni azzal a neveléssel, a melyben a *véletlen* és a *dívat* szerepel főtényezőként. Van egy angol közmondás, a mely azt tartja, hogy a parlament mindent megtehet, csak azt nem, hogy nőt férfivá változtasson. „És mi ezt a lehetetlent próbáltuk és próbáljuk, mondja Felméri, midőn a fiúiskolák tantervét kikölesönztük leányiskoláink számára“. Leányaink nevelésének nem a tudományos akadémiába való jutás lehet a czélja, hanem az, hogy visszajusson a *házba*, a *családba*.

Felméri a nemzeti nevelés, az erős, egészséges magyar társadalom kiépítése munkájában talán kiméretlenül támaszkodott, az úttörő azonban nagyobb kapavágásokra, néhol robbantásokra van kényszerítve. A ki egy nemzetnek akar szolgálni, s annak régi megrögzött dogmáit, sablonjait akarja kiirtani, megsemmisíteni, az nem fog czilinder-kefével dolgozni, hanem borotva-élű késsel. Az úttörő operateur is, a ki az egészséges testről eltávolít minden beteg részt, a mely az organismust a maga egészséges működésében meggátolja.

Hát hiszen voltak is olyanok, a kik Felmérinek ezen természetével nem tudtak kibékülni. Voltak, a kik nagy munkájából kiszakítottak egy-egy megcsonkított példát, mondatot, óriási következtetések és torturák után elvetni valónak hirdették az egész munkát. Holott Felméri csak természetes volt, mint a ki magával az emberi természettel foglalkozott. A Budapesti Szemlében *Pauer* Imrével e miatt össze is tűzött.

„Ezek az urak, mondá baráti körben, egy általuk rossznak talált öltésért télvíz idején el szeretnék vetni az egész bundát és inkább nyáriban útaoznának.“

Ezen apró csípdesődéseken múlt, hogy Felméri az Akadémia nagydíjától elesett, a mi Felmérit erősen bántotta. Felméri szókimondó, sokat nem teketóriázó székelytermészet volt; mindenütt ott volt azonban az önzetlenség, a lángoló szeretet az ifjúság, a nemzet szent ügyével szemben. Ő szigorú is volt, a szigor nála azonban mindig a szereteten alapult.

Azokból a felolvasásokból, a melyeket ebben a Társaságban

időnként tartott, a nagy emberbaráti szív, a nagy gyermekszerető, a nemzeti karaktert féltő honpolgár gondolkodása, érzése sugárzott ki. Társaságunknak 1888. márczius 24-én ő volt az első felolvasója tanulmányának czíme: »*Tolstoj és a gyermekek.*» Felolvasta időnként még: *Hogyan kezdődik a beszéd? Lelki életünk köréből, Egy gyermek regénye, Nők a társadalomban,* című mindig szép és tanulságos értekezéseit.

IV.

Még néhány szót Felméri egyéniségéről.

Felméri nem egyszer panaszkodott, hogy szemei gyengülnek. Ez a körülmély mélyen érintette. Azért a ki őt csak az utczáról ismerte, általában ridegnek, mogorvának, vagy éppen embergyűlölőnek képzelte, a ki mosolygásra, nevetésre képtelen. Többnyire sebesen járt és mély gondolatokba elmerülve. Gyengülő szemei miatt történt, hogy utczán csak megszólításra köszönt, csak ekkor állott szóba még barátjaival is. Ez a komolyság a katedrán és a hivatalos ügyek elintézésénél nála állandó volt. Baráti körben Felméri azonban egészen más volt. Kereste a bizalmas összejöveteleket, a melyekben igen otthoniasnak érezte magát. Itt csupa kedély volt; senki sem volt élczesebb nálánál és senki sem tudott úgy nevetni, mint ő. Adomái, a melyek most is közszájon forognak, a székely egészséges humor kinyomatai. A társaságnak éltető lelke volt.

Mint magán ember a gyengeségig jó, a katedrán inkább szigorú, de mindig igazságos. A tudásra fektette a súlyt; személynek kedvezni nem tudott. Az igazság mellől még barátjai érdekében sem tágitott, a mi neki nem egy kellemetlen perczet szerzett. Ha bántották, könnyen engesztelhető és megbocsátó. Az összeütközéseket nem kereste, de ha mások ütköztek bele, helyt állott és nem csak védett, de kiméletlenül támadott is.

Nem volt az az ember, a ki bortigyük és vizet prédikáljon. Ugy cselekedett, úgy élt, a mint beszélt. Prédikálta a testi mozgást, ő maga is naponként nagy sétákat tett, a mi testi frissességét és elmebeli rugékonyságát állandóan fentartotta. Kitűnő gyalogló volt. Ezt különösen nyáron, fürdőkön tanúsította, a mikor fél napi útat tett a legcsekélyebb fáradság nélkül. Ő alakította Kolozsvárt a lapdázó kört. Egyáltalában ezen mozgásnak köszönhetette Felméri

azt a testi és szellemi erőt, a melynél fogva a magára vállalt kötelezettségeknek oly energiával és annyi pontossággal tett eleget.

Fáradhatatlan munkás, a ki a napnak minden pillanatát jótékonyan használta fel. Vagy magának, vagy másnak, de mindig dolgozott. A társadalom, a sajtó, sokféle mozgalom nagyon is igénybe vették; a fáradtságot és a henyeséget nem ismerte, azért mindenüvé elérkezett. Minden jóra való ügyért buzdúltni tudott. Kitűnő szónok, szabad előadásai a katedrán mintaserűek voltak.

Ime Felméri Lajos rövid vonásokban való jellemzése. Ő már nincs többé! Az ő életkönyve betéve már, alakja az emlékezeté! Nyissuk fel mi, a kik hátra maradtunk, irodalmi hagyatékát, könyveiből tanuljuk meg, miképpen keli a nemzeti nevelést, a magyar nemzeti erős társadalmat felépíteni.

És különösen a nők előtt legyen Neveléstudományi Kézikönyve szent, melyben a nőt az emberi társadalom és nemzeti élet központjává teszi, a ki jótékonyásával melegít és világít, mint a nap, vagy rombol, mint a vihar és fagyaszt, mint a jég.

DR. MOLDOVÁN GERGELY.